

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН****LEGAL REGULATION OF BANKING ACTIVITY
IN CRIMINAL LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES**

**Жук І.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права
Національна академія внутрішніх справ**

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу положень вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства в сфері здійснення банківської діяльності. Сучасний стан банківської системи демонструє загострення криміногенної ситуації у цій галузі. Задля більш повного розуміння проблем кримінально-правової охорони банківської діяльності та окреслення шляхів їх вирішення корисним є звернення до зарубіжного досвіду правотворення. Зокрема, було досліджено положення кримінального законодавства таких країн, як Білорусь, Молдова, Литва, Албанія, Швеція, Швейцарія, Німеччина та США.

В аспекті дослідження вітчизняного законодавства було розкрито визначення та зміст банківської діяльності. Наведено поняття злочинів у сфері банківської діяльності, під якими можна розуміти передбачені Кримінальним кодексом (далі – КК) України суспільно небезпечні винні діяння, які посягають на кошти (майно) банків або вчиняються з використанням банківських операцій уповноваженими на їх проведення службовими особами фінансових установ та інших суб'єктів господарювання або іншими особами, які внаслідок певних обставин отримали доступ до їх проведення.

Враховуючи, що чинний КК України не визнає банківську діяльність окремим об'єктом правової охорони, кримінальна відповідальність за злочини у зазначеній сфері встановлена різними статтями багатьох розділів Особливої частини КК. У статті наведено перелік посягань, які можна віднести до категорії банківських злочинів.

На основі викладеного було здійснено порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства з акцентуацією на схожих і відмінних положеннях. З урахуванням зазначеного було сформульовано висновки щодо того, який іноземний досвід кримінально-правового регулювання банківської діяльності є корисним: наявність адміністративної преюдиції як умови притягнення до кримінальної відповідальності; посиленна увага щодо захисту прав і законних інтересів кредиторів, зокрема встановлення відповідальності за ряд порушень, пов'язаних із конкурсним провадженням і стягненням боргу; заохочення позитивної посткримінальної поведінки шляхом установлення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

Ключові слова: банківська діяльність, правове регулювання, зарубіжний досвід, банк, кредитор, кримінальна відповідальність.

The article is concerning on comparative legal analysis of the provisions of domestic and foreign criminal legislation in the field of banking activity. The current situation in the banking system shows an aggravation of criminal situation. Therefore, to gain a more complete understanding of the problems of criminal legal protection of banking activity and to outline ways to solve them, it is useful to refer to foreign experience of lawmaking. In particular, the provisions of criminal legislation of Belarus, Moldova, Lithuania, Albania, Sweden, Switzerland, Germany and the USA have been studied.

The definition and content of banking activity has been revealed in the aspect of domestic legislation research. The concept of crimes in the sphere of banking activity, which can be understood as provided by the Criminal Code (hereinafter – the CC) of Ukraine socially dangerous acts that encroach on the funds (property) of banks or are committed using banking operations authorized for their conduct by officials of financial institutions and other business entities or other persons who, due to certain circumstances, have obtained access to their holding, has been given.

Taking into account the fact that current CC of Ukraine does not recognize banking activity as a separate object of legal protection, criminal responsibility for crimes in this field is set by various articles of many chapters of Special Part of CC of Ukraine. Therefore, a list of actions that can be classified as banking crimes has been provided in the article.

On the basis of the abovementioned, a comparative analysis of the domestic and foreign criminal legislation (with accentuation on similar and different provisions) has been made. It has been formulated that the foreign experience of criminal legal regulation of banking activity is useful, e.g. presence of administrative prejudgment as a condition for criminal prosecution, increasing attention paid to protection of rights and legitimate interests of creditors (in particular by establishing responsibility for a number of infringements related to bankruptcy proceedings and debt collection), promotion of positive post-criminal behavior through establishment of special types of exemption from criminal responsibility.

Key words: banking, legal regulation, foreign experience, bank, lender, criminal responsibility.

У сучасних умовах проблема забезпечення стабільності фінансової системи, у тому числі банківського сектору, як підґрунтя подальшого здійснення економічної реформи, набуває все більшого значення. На жаль, аналіз нинішнього стану банківської системи демонструє загострення криміногенної ситуації у цій сфері. Розширення спектру банківських послуг, розвиток галузі інформаційних технологій провокують появу нових форм і способів учинення кримінальних правопорушень.

Відповідно до статистичних даних Генеральної прокуратури України, у сфері господарської діяльності, пов'язаної зі страховою та фінансовою діяльністю, за 2019 рік обліковано 3 203 кримінальних правопорушення (з них направлено до суду з обвинувальним актом 1 277). Серед них кримінальних правопорушень, пов'язаних із грошовим посередництвом – 1 127 (405), у тому числі пов'язаних із діяльністю центрального банку – 243 (34); іншими видами грошового посередництва – 884 (371); у сфері надання інших фінансових послуг, крім страхування та пенсійного

забезпечення, – 1 729 (741), з них пов'язаних із фінансовим лізингом – 6 (2), іншими видами кредитування – 554 (242); злочинів, пов'язаних із допоміжною діяльністю у сферах фінансових послуг і страхування – 192 (30).

Виявлено організованих груп і злочинних організацій у банківській сфері – 2, у фінансово-кредитній системі (без банків) – 1 [1]. При цьому у науковій літературі зустрічається точка зору, що злочинні порушення у кредитно-банківській сфері не мають належного відображення у слідчій практиці. Причини такої ситуації: 1) недооцінювання правоохоронними органами суспільної небезпечності злочинних посягань, адже ці кримінальні правопорушення не лише завдають збитків банкам і їх вкладникам, а й негативно впливають на стабільність функціонування всієї фінансової системи; 2) високий ступінь латентності, оскільки не всі керівники фінансових установ своєчасно звертаються до правоохоронних органів із відповідними заявами, побоюючись за ділову репутацію своєї організації [2, с. 200–201]. Виявлення та своєчасне розкриття цієї

категорії злочинів є однією з гарантій забезпечення стабільності банківської системи. Проте чинні кримінально-правові норми не повністю враховують сучасний стан і особливості відносин кредитно-банківської сфери та не можуть гарантувати їх ефективний захист.

Питанням кримінально-правової охорони банківської діяльності, зокрема і у порівняльно-правовому аспекті, приділяли увагу у своїх працях провідні науковці, серед яких П.П. Андрушко, П.С. Берзін, В.К. Гришук, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, В.М. Киричко, А.М. Ключко, М.І. Мельник, Т.О. Мудряк, В.О. Навроцький, О.І. Перепелиця, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, О.В. Тихонова, В.В. Топчій, М.І. Хавронюк, С.С. Чернявський, В.І. Шакун, Н.В. Шаргородська та інші. Чимало питань не знайшли свого остаточного вирішення, що підтверджується недоліками правозастосовної практики. В аспекті дослідження кримінально-правової охорони банківської діяльності значний інтерес становить звернення до зарубіжного досвіду правового регулювання зазначеної сфери, що дозволить більш повно проаналізувати існуючі проблеми та запропонувати напрями використання корисного зарубіжного досвіду правотворення.

Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає банківську діяльність як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб і розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб (ст. 2). Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування). Крім надання фінансових послуг, банк може здійснювати діяльність щодо: 1) інвестицій; 2) випуску власних цінних паперів; 3) випуску, розповсюдження та проведення лотерей; 4) зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; 5) інкасації коштів і перевезення валютних цінностей; 6) ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); 7) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг (ст. 47) [3].

Отже, злочини у сфері банківської діяльності можна визначити як корисливі посягання на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, учинені з використанням певних кредитно-банківських операцій уповноваженими на їхнє здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами [4, с. 68–69]. Як зазначає С.С. Чернявський, це передбачені КК України суспільно небезпечні винні діяння, які посягають на кошти (майно) банків або вчиняються з використанням банківських операцій уповноваженими на їх проведення службовими особами фінансових установ та інших суб'єктів господарювання або іншими особами, які унаслідок певних обставин отримали доступ до їх проведення [5, с. 195].

Чинний КК України не визнає банківську діяльність окремим об'єктом правової охорони. Наразі кримінальна відповідальність за злочини у зазначеній сфері встановлена різними статтями багатьох розділів Особливої частини КК України, насамперед у розділі «Злочини у сфері господарської діяльності». До них можна віднести такі посягання: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК); легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом (ст. 209); доведення банку до неплатоспроможності (ст. 218-1); фальсифікація фінансових документів і звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи (ст. 220-2); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); порушення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності (ст. 220-1); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК).

Крім зазначених посягань, до банківських злочинів можна віднести: шахрайство (ст. 190); привласнення, розтрату майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192) та інше (розділ «Злочини проти власності»); несанкціоноване втручання у роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (ст. 361 КК); несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї (ст. 362 КК) та інше (розділ «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку»); зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1); службове підроблення (ст. 366 КК) (розділ «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»); невиконання судового рішення (ст. 382); незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388) (розділ «Злочини проти правосуддя») тощо.

Автор звертається до зарубіжного досвіду правового регулювання вказаної сфери. Значний інтерес для дослідження становить досвід Білорусі, КК якої у якості засобу забезпечення захисту фінансово-кредитних відносин установив відповідальність за ухиляння від погашення кредиторської заборгованості (ст. 242) [6]. Зазначена норма має подібні ознаки зі ст. 382 КК України «Невиконання судового рішення». Зважаючи на наявність різних об'єктів посягання у цих злочинах, що зумовлюють свої особливості провадження, не виключається доцільність і перспективність науково-теоретичних розробок щодо включення аналогічної статті до вітчизняного КК з метою встановлення додаткових гарантій захисту прав та інтересів кредиторів. Стаття 241 КК Білорусі «Перешкоджання відшкодування збитків кредиторів» подібна до ст. 388 КК України «Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано або підлягає конфіскації», а ст. 237 «Незаконне отримання кредиту чи субсидії» – до ст. 222 «Шахрайство з фінансовими ресурсами».

Цікавим є досвід кримінально-правової охорони банківської діяльності Республіки Молдова. Зокрема, КК Молдови передбачає відповідальність за виготовлення або збут підроблених кредитних карток або інших платіжних інструментів (ст. 237), за отримання кредиту, позики або страхового відшкодування / допомоги шляхом обману (ст. 238), за порушення правил кредитування, політик із видачі позичок або правил надання страхового відшкодування / допомоги (ст. 239).

Стаття 239-1 «Збиткове або шахрайське керівництво банком, інвестиційною компанією, страховою компанією» встановлює відповідальність за злочинну бездіяльність відповідних суб'єктів у разі реєстрації фінансових втрат або існування їх загрози (ч. 1), а також за фальсифікацію або знищення банківських документів, використання завідомо неправдивих відомостей, подання або використання фальсифікованих даних тощо (ч. 2).

За ст. 239-2 «Перешкоджання банківському нагляду» підлягають відповідальності акціонер, адміністратор або будь-який працівник банку за ненадання необхідної інформації, надання неправдивої інформації та інші види перешкоджань. У ст. 245-12 встановлена відповідальність за «невідоме» вітчизняному законодавцю посягання – порушення законодавства про діяльність бюро кредитних історій [7].

Основними нормами КК Литви, спрямованими на захист банківської діяльності, є ст. 206 «Використання

кредиту або займу не за призначенням», ст. 207 «Шахрайське отримання кредиту», ст. 214 «Виготовлення або незаконне розпорядження підробленими платіжними інструментами, призначеними для безготівкових розрахунків», ст. 215 «Незаконне використання платіжного засобу або його даних» тощо [8].

На увагу заслуговує досвід Албанії, де умовою притягнення до кримінальної відповідальності за окремі економічні злочини є наявність адміністративної преюдиції, що зустрічається й у національному кримінальному законодавстві. Така практика є доцільною, за певних умов заслуговує на розширення [9].

До злочинів банківської сфери КК Німеччини відносить у першу чергу кредитне шахрайство (§ 265-b глави 22 Особливої частини «Шахрайство і зловживання довірою»), яке полягає у наданні неправильної або неповної документації (даних) у зв'язку з клопотанням про виділення кредиту. Покаранням за цей злочин є позбавлення волі на строк до трьох років або штраф. При цьому особа, яка добровільно перешкодила настанню шкідливих для кредитодавця наслідків свого діяння або серйозно намагалася їм запобігти, не підлягає покаранню. Наявність заохувальної норми характерна і для таких банківських злочинів, як шахрайство, пов'язане з укладенням капіталів (§ 264-a) і зловживання з чеками і кредитними картками (§ 266-b) [10, с. 134–135]. Позиція зарубіжного законодавця щодо заохочення відповідної посткримінальної поведінки особи заслуговує на увагу, адже може виступати додатковим стимулом для виконання винною особою її юридичних обов'язків і відшкодування збитків, завданих потерпілому.

Цікавим із позицій захисту прав і законних інтересів кредиторів є досвід Швейцарії, у КК якої окремо передбачена відповідальність за злочинні діяння, пов'язані з конкурсним провадженням і стягненням боргу (деякі з них не мають аналогів у національному законодавстві): шахрайський конкурс і шахрайство, пов'язане з накладенням арешту на майно боржника; безгосподарність; заподіяння шкоди кредиторі шляхом зменшення майна; підкуп при примусовому виконанні рішення тощо.

Як і КК Швейцарії, австрійське кримінальне законодавство значну увагу приділяє захисту прав та інтересів кредиторів, встановивши відповідальність за уявну неспроможність; заподіяння шкоди іншому кредиторі; заподіяння шкоди інтересам кредитора внаслідок грубої необережності; махінації під час здійснення нагляду за

веденням справ у процесі примирення чи конкурсному провадженні тощо [11, с. 776]. У КК Швеції окремо визначена глава 11 «Злочини проти кредиторів», у якій встановлена відповідальність за обман кредиторів; зневажливе ставлення до них; надання переваги кредиторі [11, с. 782].

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері банківської діяльності у США переважно встановлена Федеральним кримінальним кодексом і правилами (далі – ФККП), зокрема Зводом законів (далі – 33). За переконанням А.В. Савченка, у порівняльному аспекті фактично для усіх злочинів у сфері фінансово-кредитних відносин, передбачених КК України, можна знайти відповідні аналоги у ФККП США. Так, положення гл. 41 «Захист споживчих кредитів» 15 розділу 33 «Комерція та торгівля» передбачена відповідальність за шахрайське використання кредитних карток. Караються такі дії штрафом до 10 тис. дол. та (або) тюремним ув'язненням до 10 років [12, с. 381, 383]. Відповідальність за відмивання грошей розглядається в межах норм гл. 95 «Рекет» 18 розділу 33 США. У цій главі виділені два злочини – відмивання грошових документів та участь у грошових операціях із майном, отриманим від певної незаконної діяльності.

Відповідальність за злочини, пов'язані з банкрутством, передбачена гл. 9 «Банкрутство» 18 розділу 33 США. Покаранням за шахрайство у сфері банкрутства є штраф або тюремне ув'язнення на строк до 5 років. В інших главах 18 розділу містяться такі посягання, як розголошення конфіденційної, комерційної чи банківської таємниці; різні форми вимагання продовження кредитування; економічне шпигунство тощо [12, с. 384, 387]. Загалом ФККП детально врегулює питання відповідальності за злочини у сфері банківської діяльності, при цьому криміналізуючи багато «невідомих» українському законодавцю посягань.

Враховуючи викладене, з позицій удосконалення вітчизняного кримінально-правового регулювання банківської діяльності корисним є такий іноземний досвід правотворення:

- наявність адміністративної преюдиції як умови притягнення до кримінальної відповідальності;
- посилена увага до захисту прав і законних інтересів кредиторів, зокрема встановлення відповідальності за ряд порушень, пов'язаних із конкурсним провадженням і стягненням боргу;
- заохочення позитивної посткримінальної поведінки шляхом установа спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності за 2019 рік / Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113899&libid=100820# (дата звернення: 10.01.2020).
2. Мудряк Т.О. Кримінально-правова охорона банківських інтересів від злочинних посягань. *Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі* : Збірник тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. «Фіскальна політика в Україні в кримінально-правовому вимірі» (26 квіт. 2016 р.) / Університет державної фіскальної служби України. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. с. 199–201.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 10.01.2020).
4. Ключко А.М. Злочини у сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. № 1(10). 2014. с. 68–71.
5. Чернявський С.С. Злочини у сфері банківської діяльності як об'єкт кримінологічних досліджень. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 4. 2013. с. 192–198.
6. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. URL: <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата обращения: 10.01.2020).
7. Уголовный кодекс Республики Молдова / WIPO Всемирная организация интеллектуальной собственности. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=426395 (дата обращения: 10.01.2020).
8. Уголовный кодекс Литовской Республики. URL: <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877> (дата обращения: 10.01.2020).
9. Уголовный кодекс Республики Албания. URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/47> (дата обращения: 10.01.2020).
10. Власов И.С. Германия. *Преступления в предпринимательской и банковской сферах за рубежом* : Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН; Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ и др. Редкол.: Ананиан Л.Л. (отв. ред.), Власов И.С. (отв. ред.) и др. М., 2004. С. 134–142.
11. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : Монографія. К. : Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
12. Савченко А.В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія. К. : КНТ, 2007. 594 с.